

המקובל

אברהם שמואל-ל' אבולעפיא
חיייו והגותו

דוד בר-יוסף

כרך א'

הספר מוקדש
לעילוי נשמת
רבי ורעי ומורי
הרב משה בן אליהו שטרן זצ"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת הודי
מקס ופאולה יוסף ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

ולעילוי נשמתה
של רחל בת אברהם וטורי ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

הבעת תודה

אנשים רבים סייעו לי במהלך שנות עבודתי על הספר הזה ואלמלא עזרתם ספק אם הייתי זוכה להשלימו.

בראש ובראשונה ראויים בני משפחתי האהובה לתודה מיוחדת על התמיכה, העודד, הסבלנות וההזדהות שגילו לאורך כל השנים:

רעייתי האהובה טובה וילדי היקרים מרים, אורי, חנה וחווה.

תודה מיוחדת לאנשים שתדמו לי מזמנם ומידיעותיהם בכל תחומי המחקר ואיסוף החומר:

הרב מרדכי אברמובסקי שליט"א, הרב הראשי לזכרון-יעקב.

ד"ר אלכסנדר בורג מאוניברסיטת הנגב.

מר אמנון גרוס מרחובות.

אנשי המכון הגיאולוגי בירושלים.

פרופסור גילי מהמכון לחקר ימים ואגמים בחיפה.

אנשי רשות העתיקות ובצוע חפירות עכו.

פרופסור ג'והן אונגרו מאוניברסיטת וולטה במלטה.

ישראל וראובן אוחיון מוולטה במלטה.

אנשי הספרייה הלאומית של מלטה בעיר וולטה.

קונסול ספרד בישראל.

Pro. Fabio Oliveri- Institute for the study of man; Palermo Sicily

Ms. Francesca, Biblioteca comunale di Palermo Sicily

Mrs. Giovanne Lopes, Universita delgi Studi di Palermo Sicily

Mrs. Giaanne Gesc, Manne Universita' delgi Study di Palermo Sicily

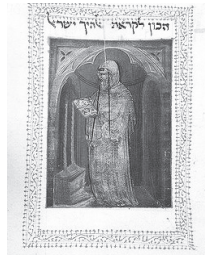
ישאו כל האנשים האלה ברכה תודה והוקרה.

הוצאה לאור: "כרמים-מרכז התיעוד והמידע בזכרון-יעקב"
עיצוב ועימוד סטודיו סטוליארט

פתח אברהם

תהלים קי"ט, אותיות נשמה לעלוי נשמתו של אברהם שמואל-אבולעפיא זצלה"ה:

אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה': אשרי נצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו: אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו: אתה צויתך פקדין לשמר מאד: אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך: אז לא אבוש בהביטי א-ל כל מצותיך: אודך בישר לבב בלמדי משפטי צדקך: את חקיך אשמר א-ל תעזבני עד מאד.

במה יזכה נער את ארחו לשמר כדברך: בכל לבי דרשתיך א-ל תשגני ממצותיך: בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך: ברוך אתה ה' למדני חקיך: בשפתי ספרתי כל משפטי פיך: בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון: בפקודיך אשיחה ואביטה ארחתיך: בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך.

ראה עניי וחלצני כי תורתך לא שכחתי: ריבה ריבי וגאלני לאמרתך חניני: רחוק מרשעים ישועה כי חקיך לא דרשו: רחמין רבים ה' כמשפטיך חניני: רבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי: ראיתי בגדים ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו: ראה כי פקודיך אהבתי ה' כחסדך חניני: ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך.

ההורני ה' דרך חקיך ואצרנה עקב: הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב: הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי: הט לבי א-ל עדותיך וא-ל א-ל בצע: העבר עיני מראות שוא בדרכך חניני: הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך: העבר חרפתי אשר יגרת כי משפטיך טובים: הנה תאבתי לפקדיך בצדקתך חניני.

ממה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי: מאיבי תחכמני מצותך כי לעולם היא לי: מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי: מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתי: מכל ארח רע כלאתי רגלי למען אשמר דברך: ממשפטיך לא סרתי כי אתה הורתני: מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי: מפקודיך אתבונן על כן שנאתי כל ארח שקר.

שלושה מקורות חברו להם יחדיו, כמו נדברו מראש לבוא בצל קורתו של "המקובל" ועשו כן ממש לפני שכלתה מלאכת הכתיבה וטרם הוחל בהגהה. מוצאו של הראשון **באי-מלטה**, באגרת שהגיעתני ממלומד מקומי הדורש באוניברסיטה של **וולטה**, עיר-הבירה, **ג'והן אונגרו** שמו, בו פגשתי בעת שהותי **במלטה**, בעודי מהלך בעקבות **אברהם שמואל-אבולעפיא זצ"ל**.

הבטיחני הלה כי כאשר יעלה בידו, יעביר אלי תעודות וכתבים בדבר שהותו של **אבולעפיא במלטה** ובעיקר על אודות גלותו הכפוי-ה **באי-קומינו**, אחר שגזרו עליו השלטונות הגליי-ה לשלוש שנים, כפי אשר מסופר בהרחבה בפרקי "**המקובל**", המתעדים חייו ופועלו של **אבולעפיא** לאורך נ"א שנותיו ובהם גם תולדותיו **בסיצילי**, ממנה נס **ובמלטה** בה הוגלה. משבוששו הכתבים הללו מלהגיע וכבר גמרתי אומר לסיים כתיבת "**המקובל**" מבלי להכילם בספר, שיגר אלי פרופסור **אונגרו** המלטזי אגרת ובה אגדה. על פי עדותו שגורים דברי האגדה בפי תושבי **מלטה** הבקיאים בתולדותיהם ואין זאת אלא שמדובר בסיפור עממי שהשפעתו טרם פגה.

האגדה מספרת אודות הנזיר המקומי **קיריו** שהתבודד במערה באזור "עמק הדבש" **באי-מלטה** ואשר הקדיש כל עתותיו לתפילה וסיגופין ואף נחשב בעיני התושבים קדוש. מעלותיו הרוחניות של הנזיר **קיריו** עשוהו נבדל מן הבריות אולם בה בעת, לא חסך מהם שבת לשונו ולא פסק מלהטיף להם לנהוג בדרך הישר ולהטיב אורחותיהם עד שמאסו בו והחליטו לסלקו מהאי.

רקמו חורשי רעתו מזימה ולשם ביצועה רתמו אליהם אשה מקומית שהצטוותה להגיע למערה בה שכן הנזיר ולמעוד נוכח פיתחה כשבידה ערימת כבסים. אם יתעלם ממנה הנזיר **קיריו**, ילעגו לו ויבוזו לו על צביעותו והתנשאותו ואם יושיט לה עזרה, יבואו עמו חשבון ויאשימוהו בהתנהגות לא נאותה וידרשו לסלקו **ממלטה**, בגין פגיעה בצניעותה של האשה. המזימה התרחשה כמתוכנן והאשה מעדה מול פתחה של המערה בה שכן הנזיר. הלה זינק אליה, אחז בה וסייע לה לעמוד על רגליה-ה ואז התנפל עליו ההמון המשולהב שגער בו ופגע בו על שלא כבש את יצרו ונגע באשה שהפילה אותו בפח ואף נמצא מי שסקלוהו באבנים. הנזיר **קיריו** גער בתושבים וסילקם מעל פניו כשהוא מנבא להם רעות ונוראות ונמלט מהמקום, כשהאספסוף דולק בעקבותיו עד הגיעו לחוף-הים. בעומדו על שפת-המים, הסיר האדרת שלבש, הניחה על פני הגלים ועלה עליה-ה כשהוא משייט בה לעבר האי השכן **גוזו**, שם עשה לעצמו מקלט במערה חדשה, הרחק מחורשי רעתו **באי-מלטה**.

לימים חצה הנזיר **קיריו** שוב את הים בין האי **גוזו** לבין האי **קומינו** וכאן, מספרת האגדה, על פגישתו של הנזיר הנרדף עם **אברהם שמואל-אבולעפיא**, שעשה אותה העת **באי קומינו** והתגורר במערה שלמרגלות **צוק-קומינוטו**, הצמוד לאי.

הנזיר **קיריו** שהה במחיצתו של **אבולעפיא** והשניים עסקו בעניינים רוחניים שאין האגדה מרחיבה עליהם, עד שובו של הנזיר **קיריו** למערה בה מצא מקלט, **באי השכן גוזו**. ככל הידוע נפטר הנזיר **באי גוזו** ואילו **אברהם שמואל-אבולעפיא זצ"ל** הלך לבית-עולמו זמן קצר לאחר מכן **באי-מלטה**.

נבואתו של הנזיר **קיריו**, כך לדברי האגדה, התגשמה במלואה וחורשי רעתו באו על עונשם כמאתיים שנה מאוחר יותר. בשנת 1523 למניינם, הפילה מגיפה קשה חללים רבים מתושבי **האי מלטה** ושנתיים מאוחר יותר כבשו **המוסלמים** את האי, השמידו ישובים רבים ולקחו בשבי תושביהם של ארבעה כפרים ובהם כפרו של הנזיר **קיריו** והפכו לעבדים. ב-1530 למניינם הגיעו **למלטה** אבירים שכבשוה וב-1565 למניינם כבשו **התורכים** את האי ובכך התגשמה נבואתו של הנזיר **קיריו** במלואה.

דברי האגדה הזאת נרשמו על-ידי אחד, **סטיב בורג**, תושב מלטי שמשרה **לפרופסור אונגרו** והלה שיגר אותה אלי כמבקש להטעים כי שמו של **"המקובל" אברהם שמואל-אבולעפיא**, עדיין מצוי בדברי ימי **איי מלטה**, אף שהשתלב באגדה ובסיפור עממי שנרקם מאות שנים אחר שסיים יעודו בעולם הזה, ב-1291 למניינם.

קשה לדעת מה אמת מתוך האגדה המלטזית שידעה לחבר בין שתי הדמויות הרוחניות הבולטות ביותר בתולדות האי, למרות **שאבולעפיא** התגורר במלטה רק שנה אחת, האחרונה לחייו. איזכורו בסיפור עממי, כפי אשר הגיעני **מפרופסור אונגרו**, מצטרף לסיפורים אחרים אודותיו כפי שנודעו באיים של **מלטה (גוזו, קומינו ומלטה)** ושמופיעים גם הם בפרקים שונים של **"המקובל"**. המיוחד באגדה הזאת אינו רק בקשר שנוצר בין **אבולעפיא**, המקובל-הנביא שכל חייו נרדף בשל עיסוקו **בקבלה-נבואית**, לבין הנזיר **קיריו** שהעלה עליו חמת ההדיוטות שסרבו להפרד ממנעמי חייהם, אלא בכך שמדובר בעדות נוספת על אודות מקומו של **אברהם שמואל-אבולעפיא** בדברי ימי **מלטה**, מאות שנים אחר שנעלם בה ולא נודע מקום קבורתו.

מסכת חייו של **אבולעפיא**, כפי שהיא מוצגת ומתועדת בהרחבה רבה ב**"מקובל"**, רצופה מאבקים שניהל נוכח המון הבריות שהוסת נגדו במקומות רבים בהם עשה. **אבולעפיא** שנולד בעיר **גירונה בקטלוניא, ספרד**, גדל **בברצלונה** ונדד בעקבות החזיונות שפקדוהו **לעיר-עכו, ליוון, איטליא, סיצילי ואיי-מלטה** ובכל המקומות הללו הותיר רישומו וחוטמו, כפי אשר גיליתי במסעות שערכתי בעקבותיו ובעשר השנים שהקדשתי לחקור דמותו והגותו, מסיבות שמצויינות במבוא לספר.

בפרק האחרון של חיי **אברהם שמואל-אבולעפיא ב"מקובל"** מתוארת התמודדותו עם קשיי חלום שחלם באחד הלילות. משהתעורר מחלומו, יצא מן המערה בה התגורר, התחבט ארוכות מה טומן בחובו החלום והחליט לעשות **"הטבת חלום"**. לשם כך גמר אומר בליבו לעבור **מהאי-קומינו** בו שהה בגלות שנכתה עליו, **לאי-מלטה** ולהגיע **לבירה-מדינה**, שם ביקש לעשות **"הטבת חלום"** ברגל **הסוכות**.

אבולעפיא ידע כי אפשר לו לפתור חלומו בפני שלושה או שיוכל לעשות להטבת חלומו בעת **ברכת-הכהנים ברגל** ומשום היותו גולה, נתון תחת מרותם של קציני-המלך שליחי השלטונות, ידע כי יאה עליו להערים עליהם למען יעבירוהו **מהאי-קומינו**, אי גלותו, **למדינה-הבירה**, לידיהם של ראשי הקהילה היהודית, במחיצתם ישהה לרגל **הסוכות** ואז יוכל גם לעשות הטבת-חלומו.

כבר למד בצעירותו **מסכת- ברכות פרק הרואה נ"ה-נ"ז** וידע כי "הרואה הספד בחלום-מן

השמים חסו עליו" וכי "הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה" וכי "הרואה תמרים בחלום תמו עונותיו" וכי "הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו" וגם "הרואה נחש בחלום פרנסתו מוזמנת לו, נשכו נכפלה לו הרגו, אבדה פרנסתו" ועוד מיני פשר לחלומות שונים כמובא במסכת-ברכות.

והנה דווקא בעת עריכת הפרק העוסק ב"הטבת חלום" של אבולעפיא, כפי שמתואר ב"מקובל", הגיעני באמצעות ספר "רקמת חיים" של גלית חזן-רוקם, על אודות מקומם של כתבי חז"ל והשפעתם, דבר סיפורו של בר-הדיא, אף הוא ממסכת-ברכות נ"ו, עא'. בר-הדיא זה, פותר-חלומות בבלי אשר שימש במקצועו ועשה לפתרון חלומות. מי ששילם לו, זכה בפתרונות טובים לחלומותיו ומי שלא שילם, שמע מבר-הדיא פתרונות רעים לחלומותיו וכך עשה גם לאמוראי אביי ששילם לו ואילו לרבא, שלא שילם לו, השמיע פתרונות קשים וכך נפלו על ראש רבא אסונות כבדים והנורא מכולם אירע כאשר מתה עליו אשתו. בר-הדיא נאשם במוותה ונדון למוות בקריעה בין ארבעה סוסים... עיסוקו של אבולעפיא בפתרון חלומות, העיד גם כי הבחין מנסינותיו המרובים, בין חזיון לבין חלום לבין נבואה ואחר שפקדו חלום מוזר ללא פשר, גמר אומר בליבו לעשות להטבת-החלום כפי שמתואר בפרקי "המקובל".

כפי שהגיעני אגרתו של המלומד המלטזי אונגרו בדבר האגדה על אודות הנזיר קירי ואבולעפיא, בעת האחרונה להעמדתו של "המקובל" על צורתו הסופית, כך הגיעני הפרק אודות בר-הדיא פותר-החלומות הבבלי שנחרץ כאמור דינו, ממש באשמרת אחרונה של עבודתי על "המקובל" וכבר עמדתי לחתום מלאכת העריכה כאשר זיכיתי ההשגחה-הפרטית בהפתעה נוספת.

ערב ט"ו בשבט תש"ע, בעודי שונה ב"דף היומי" הקבוע שענייני לימוד פרקי תלמוד וגמרא שבועיים, הגיעני הדף מתוך מסכת בבא בתרא דף ק"ס-א' העוסק בדיני שטרות וגיטין ובדקדוקי כתיבתם, ובו ציון העובדה לפי-האין האותיות ג-ט מופיעות בצמידות ובסמיכות בכל התורה כולה.

עניין זה כשלעצמו כבר הוזכר באחד מפרקי "המקובל" שהרי מרבית חייו של אבולעפיא הוקדשו לצרופי-אותיות ומשמעותן, לשם-השם המפורש בכל צורה, לגימטראות, לנוטריקון ולכל דבר ועניין הקשור לאותיות ונגזר מהן. והנה ב"דף היומי" הנזכר, אני מגלה לתדהמתי הרבה כי הרב הגאון חיים קנייבסקי שליט"א, בדק ומצא כי גם האותיות ג-ק, ז-ט, ז-צ, ס-צ, אינן מופיעות צמודות או סמוכות זו לזו בכל התנ"ך כולו!

ההפתעה הגלומה בגלוי הזה היתה אומנם גדולה, בעיקר כאשר עלה כי עשה זאת הר"ג קנייבסקי זמן רב טרם הי-ה המחשב ובמידה רבה הזכיר הדבר כיצד מנה רב סעדי-ה גאון כל אותיות התורה ואף רשם כיצד התפלגו. אך עיקר הפליאה נבעה מן העתוי המיוחד בו קבעה ההשגחה-הפרטית להציב לפני הדברים הללו באחת, כמו גלוי וידוע הי-ה שעומד "המקובל" לפני סיום כתיבתו.

האגדה בדבר הנזיר ממלטה וסיפור פגישתו עם אבולעפיא, פתרון החלומות של בר-הדיא

במסכת-ברכות וצמדי האותיות שגילה הרב **קנייבסקי** בתנ"ך, כל אלה הונחו לפתחי במועד שרק אנכי ידעתי כי הי-ה בעל משמעות, שהרי ההחלטה בדבר סיום כתיבת "**המקובל**" נתונה היתה רק בידי והנה מן השמים הגיעוני הדברים המיוחדים הללו, כמו נדרשתי להקדיש להם מקום.

סיפורו של "**המקובל**" מתחיל **בעיר-עכו**, בה ישב לפרקים גם הרמב"ן, גם הוא איש **גירונה שבספרד**, עיר מולדתו של **אבולעפיא**. ממש עם סיום כתיבת הספר, קבלתי על עצמי לעשות, לימים יבואו, **בעיר-עכו** ואולי גם עתוי זה, מקורו בכך שבקשתי לסגור מעגל שפתח "**המקובל**" ב-1264 למניינם במסע הראשון שערך **מברצלונה לעיר-עכו**.

עיקרו של "**המקובל**" טמון בדמותו והגותו של **אברהם שמואל-אבולעפיא זצ"ל** אלא שמטבע הדברים ובשל רוחב היריעה שנפרסה לצורך תאור תולדותיו בין השנים 1240-1291 למניינם, מקיף ועוסק "**המקובל**" בדמויות ואירועים רבים.

זה גם הזמן להודות ולהוקיר מאמציו ועבודתו של ר' **אמנון גרוס** שערך כל כתבי **אבולעפיא** באשר מצאם ואלמלא מלאכתו היתה כתיבת "**המקובל**" קשה שבעתיים.

כ"ו ספרים בחכמת קבלת-השמות כתב **אברהם שמואל-אבולעפיא** ועוד כ"ב ספרי-נבואה והנה הם מצויינים כאן, כאשר התאריכים המופיעים, מתייחסים לאלף החמישי ליצירה, שנת 1240 למניינם:

אוצר עדן גנוז - נכתב בסיצילי, שנת מ"ו ובו פרוש על "ספר יצירה".
אור השכל - נכתב בסיצילי, שנת מ"ה, עוסק בקבלת-השמות, צרופים והיגויים.
ספר האות - נכתב באי-קומינו במלטה, שנת מ"ח, חיבור נבואי, מופיע כולו ב"מקובל".
ספר איש אדם - נכתב במסינה, סיצילי, שנת מ"ב, ספר נבואי.
אמרי שפר - נכתב באי-קומינו במלטה, שנת נ"א, עוסק בשיטת הצרופים.
ספר הברית החדשה - נכתב בסיצילי, שנת מ"ב, ספר נבואי.
גט השמות - מספריו הראשונים, נותן גט לכל שמות הקדש מלבד שם-השם.
גן נעול - נכתב באי-קומינו במלטה, שנת מ"ט, פרוש ל"ספר יצירה".
ספר הגאולה - השלישי בסדרת הפרושים ל"מורה נבוכים" להרמב"ם.
המלמד - נכתב בשנת ל"ו ועוסק בשם-המפורש, ברכת-כהנים ואלפא-ביתות.
ספר ההפטרות - נכתב ברומי-העיר, ספר נבואי.
וזאת ליהודה - אגרת שנכתבה כתשובה להאשמותיו של הרשב"א, מופיעה במלואה ב"מקובל".
חותם ההפטרות - עוסק בצרופי אותיות.
חיי הנפש - הראשון בסדרת פירושים ל"מורה נבוכים" להרמב"ם, נכתב בשנת ל"ט.
חיי עולם הבא - נכתב בשנת מ' ועוסק בקבלה-נבואית.
ספר החיים - נכתב בשנת מ' בקפואה באיטליא, ספר נבואי.
ספר החשק - עוסק בקבלה-נבואית.
ספר הישר - נכתב בשנת ל"ט בפטראס ביוון, ספר נבואי.
ספר המליץ - נכתב במסינה, סיצילי, בשנת מ"ב, ספר נבואי.
ספר החכמות - נכתב בשנת מ"ט, פרוש לספר בראשית.

מפתח הספירות- פרוש לספר במדבר.
 מפתח הקרבנות- פרוש לספר ויקרא.
 מפתח השמות- פרוש לספר שמות.
 מפתח הרעיון- עוסק בדקדוק, הגיון, ידיעת-השם וחיידוש העולם.
 מפתח התוכחה- נכתב בשנת ל"ט, פרוש לספר דברים.
 מצרף לכסף וכור זהב- עוסק בשם בן מ"ב אותיות.
 מצרף לשכל- פרוש לספרי הנבואה שנכתבו בין השנים ל"ט עד מ"ב.
 נר אלקים- עוסק בצירופים וקבלה להשגת הנבואה.
 סתרי תורה- השני בסדרת הפרושים ל"מורה נבוכים" להרמב"ם, נכתב בשנת מ'.
 ספר העדות- נכתב ברומי-העיר בשנת מ', ספר נבואי.
 ספר הצרוף- עוסק בצרופי מלים ואותיות.
 פרדס הספר- ספר קבלה-נבואית, עוסק בניקוד.
 שבע נתיבות התורה- חלוקה בשיטות לימוד התורה.
 שומר מצוה- נכתב בשנת מ"ט, עוסק בפרוש על ברכת-כהנים.

לכל אלה יש להוסיף כתבי-יד של אברהם שמואל-אבולעפיא ובהם "סוד שם הקדש", "עשר הוויות", "פרוש ספר העיון", "ציור לששה ספירות" ו-"פרוש שם-המפורש", שנערכו לספרים. כמו כן מצויים עשרות קטעים שכתב ורשם ואשר טרם נבחנו לעשותם חיבורים שלמים. בסיום ספרו "שבע נתיבות התורה" כותב אבולעפיא: "ותחת זו הידיעה המופלאה, שרשום שהם כבשנו של עולם, חייב המקובל השלם מצד היותו חס על כבוד קונו להסתירם ולהעלימם ממי שאינו ראוי לדעתם וגו'".

אין זאת כי "המקובל" נכתב כדי להציג ולגלות ולחשוף רק את המותר והאפשר והראוי מתוך כתביו של אבולעפיא. מי אשר ימצא עצמו נכון וראוי ומוכן להתמודד עם הקבלה-הנבואית שלו, ימצא דרכו לקרוא ולנבון בכתביו, אף שהוקפד לשמור ולא לחשוף רזים ונסתרות בקבלה למען לא יהיו גלויים לכל. המאמץ הזה הושקע לאורך כל הדרך מתוך רצון לכבד לא רק את הגירסא המחזיקה בקבלה כמשהו שאינו ראוי לכל, אלא גם את צוואתו הלא-כתובה של אבולעפיא.

"המקובל" נכתב על-ידי לעלוי נשמת רבי ומורי ורעי הרב משה בן-אליהו שטרן זצ"ל ולעלוי נשמות הורי, מקס ופאולה יוסף ז"ל, ולעלוי נשמת חמותי רחל בת אברהם וטורי ז"ל, ואני מודה בהכנעה לשי"ת שעזרני להוציא "המקובל" לאור, למען אשלים המלאכה בה זכיתי לעסוק וישלח לנו הקב"ה רפואה שלימה מן השמים, רפואת הנפש ורפואת הגוף, בזכות רבי אברהם שמואל-אבולעפיא, שתרגום שמו הינו "אב הרפואה", כדי שנשכים ונעריב לעבודת השם יתברך ונזכה ללמוד ולשמור ולעשות למען שמו באהבה.

פתח דבר

הרכבת **מרומא לפלרמו** נסעה לאורכו של המגף האיטלקי, מהלך שלוש-עשרה שעות ובכללן במעבורת על פני הים המפריד בין **איטליא לסיציליה**.
ישבתי בקרון המרופד בחברתם של חמישה איטלקים שירדו במהלך הנסיעה הארוכה בתחנות שונות והתחלפו עם נוסעים אחרים שעלו וירדו חליפות, איש איש שקוע בענייניו מבלי אשר ישיתו ליבם אלי וכך התמשכה הנסיעה דרומה בעודי סוקר מבעד לחלון כברת-הארץ שחלפה לנגד עיני.

התרגשות גדולה אחזה בי נוכח הידיעה שהנה זכיתי להגשים חלק מתוכנית שרקמתי משך זמן רב ולפיה-ה אעשה דרכי בעקבות הדמות המופלאה שהכרתי ואשר עשתה הדרך **מרומא לפלרמו**, חלקה ברגל וחלקה בדוגית והנה אני כאן, באותו חבל ארץ איטלקי שהי-ה מדרך לרגליו של האיש המיוחד הזה לפני כ-750 שנה.

המעבורת הענקית הפליגה לאיטה על פני הים כשהרכבת טמונה בקרבי-ה ומשנכנסה לנמלה של העיר הסיציליאנית **מסינה**, ביום שני י"א סיון תשס"ז 28 ביוני 2007 בשעה 15.35 ידעתי כי זכיתי לסגור מעגל שנפתח עבורי לפני כ-8 שנים והגעתי לאדמת **סיציליה**, בה פעל והגה ולמד וכתב **המקובל**, אליו נקשרה נפשי, **אברהם שמואל-אבולעפיא זצ"ל**.

המסע **לסיציליה**-ה הי-ה רק אחד משלבי העבודה על הספר הזה. באי הסיציליאני הקסום עברתי **בפלרמו**, **בקטניה**-ה **בסירקוזה** ועוד עשרות ישובים וכפרים נוספים ובהר-הגעש **אט'נה** ומשם הפלגתי **לאיי מלטה** ואחר-כך **לברצלונה ולגירונה** שבמחוז **קטאלוניה**-ה **בספרד**.

ובכל המקומות הללו, כמו גם **בעיר עכו**, הלכתי בעקבות ציוני-הדרך המרכזיים בחייו של אבולעפיא, ללמוד ולהכיר מקרוב הערים והארצות בהן עשה.

תחילתו של מסע-חיי בעקבות **המקובל אברהם שמואל-ל אבולעפיא**, התרחש הודות להתערבותה של ההשגחה הפרטית: בשנת 1996 התוודעתי לראשונה לרזי-האותיות באמצעות ידידי ורעי **הרב משה שטרן זצ"ל** שהציג בפני, בדרכו הנעימה והכובשת, המצאותו של עולם מופלא שעד אז כלל לא היה ידוע לי וכך פתח לי צוהר לגלות סודן ועוצמתן של אותיות האל"ף-בי"ת העברית.

הרב שטרן זצ"ל ליווה אותי בתחילת דרכי בעולם האותיות כפי שנהג לעשות בכל אורחותיו: בנועם, בחן, בסבלנות רבה כשהוא מאיר פנים ומקרין אהבה וענווה וכמיהה בלתי מוגבלת לעזור לסייע להדריך ולכוון. הודות ל**רב משה שטרן זצ"ל** נתקלתי לראשונה בשמו של **המקובל אברהם שמואל-ל אבולעפיא**, כאשר תרנו בספרייה של אוניברסיטת בר-אילן אחר כתבים שונים בתורת-האותיות. **הרב שטרן** הגיש לי ספר שעסק בתחום צרופי-האותיות ובו פרק קצר אודות הגותו של אבולעפיא ולמשך שעה ארוכה שקעתי בקריאה וחשתי כיצד נשאבתי לקסם המיוחד שנבע מאותו פרק.

בנסיעתנו המשותפת חזרה צפונה מצאתי עצמי שואל וחוקר את מורי, רעי וידידי, **הרב שטרן**, על אודות אבולעפיא אלא שהרב חיך בביישנות אופיינית כשהבעת פניו ענוגה ומאושרת על שהצליח שוב לתת את סקרנותי לעניין חדש והודה בפני כי מעולם לא נתקל בשמו של המקובל **מספרד**.

ברבות הימים המשכתי להציק ל**רב שטרן** לנסות ולמצוא חומר נוסף אודות אבולעפיא וכבר שקעתי בבולמוס קריאה ולימוד תורת-האותיות וצרופיהן ובמקביל עסקתי באיסוף חומר אודות אבולעפיא, כתביו והגותו.

ככל שהצטברו אצלי כתבים וחומרים בנושא צרופי-האותיות גבר והתעצם הצורך להכיר ולדעת יותר ויותר על **אברהם שמואל-ל אבולעפיא** ועד מהרה מצאתי עצמי תר ומחפש אחר כל מקור אפשרי הקשור למקובל הספרדי **כשהרב שטרן** מסייע בידי בהכוונה, בהתמקדות בעיקר ובהשגת עוד ועוד חומרים.

בשלב הזה כבר מנני וגמור הי-ה עמי ללקט ולאסוף לחקור ולמיין כל שניתן להשיג אודות אבולעפיא מתוך כוונה לחבר מסמך רחב יריעה בנושא סודות צרופי-האותיות בהן עסק ובתוך כך גם לתאר תולדותיו.

לימים אירע אסון נורא ו**הרב משה שטרן** חלה אנושות ולאחר תקופה קשה בה נותר ללא

הכרה, השיב נשמתו לבורא עולם והלך לבית-עולמו והוא בן 36 שנים בלבד.

מעבר לצער וליגון על האובדן הקשה מנשוא החלטתי כי אם אזכה בע"ה להשלים כתיבת הספר הזה, הוא יוקדש לעלוי נשמתו של חברי ומורי ורבי **הרב משה שטרן זצ"ל** ומאז התרחבה היריעה ממסמך הסטורי לספר של ממש.

במהלך כל אותן שנים השקעתי עמל וזמן יקרים באיסוף החומרים, בבצוע התחקירים ובכתיבה והכל במאמץ מתמשך להשאר נאמן עד כמה שניתן למציאות בה חי אבולעפיא במהלך 51 שנותיו. ניסיתי לתאר את סביבתו בכל אותם מקומות בהם חי ופעל בין השנים 1291-1240 החל **בגירונה** בה נולד וגדל, עבור **בברצלונה** בה התחנך בנערותו וכלה **בעכו**, **פטרס שביוון**, **רומא, קפואה, טיראני באיטליא פלרמו**, ו**קטני-ה שבסיצילי-ה** בה חי 10 שנים ועד **איי מלטה** בהם התגורר בשנה האחרונה לחייו.

המאמץ לתאר באופן מקורי אורחותיו של אבולעפיא בכל המקומות הללו, חייב אותי להשקיע עבודת-מחקר מעמיקה ומקיפה שהרי נדרשתי לתאר אלפי פרטים שנארגו יחד לכלל תמונת-חיים המורכבת ממנהגים, שפות, הסטורי-ה, כלכלה, מסחר, תעסוקה, לבוש ועוד ועוד וממצבן של הקהילות היהודיות בכל הארצות הללו בתקופת ימי-הביניים.

איסוף החומר דרש גם התעמקות במערכת יחסי-הגומלין בין היהודים לבין השלטונות **בספרד, יוון, איטליא ומלטה** ובין היהודים לבין עצמם, מלאכה שביקשה אף היא מידה רבה של דיוק בפרטים ונאמנות למקורות.

הודות לעבודת איסוף החומרים נחשפתי למרחבים גדולים ועצומים ביהדות על חשובי גאוני-ה, רבני-ה ומנהגי-ה ויצירותי-ה שהרי שאבה **הקבלה** ועמה צרופי-האותיות כוחה ועוצמתה ממורשת אבות והתבסס העיסוק בכל אלה על נדבכים גלויים ונסתרים המרכיבים את עולם הרוח היהודי.

פעמים רבות חסרה לי ידו המכוונת של **הרב שטרן** המנוח, בעיקר משום שחשתי חוצה אוקיינוס אדיר של מידע ותחומים ופרטים מבלי אורו המכוון של המגדלור, עד כדי סכנת טביעה. אולם, משהצבתי גבולות של זמן ומקום וגדרי עיסוק, עלה בידי לצלוח געשם של גלי האירועים והכתבים אשר שימשו קרקע פורי-ה לצמיחתה של **הקבלה** ולעיסוק המיוחד ברזי-האותיות וצרופיהן.

במקביל לתיעוד קורותיו ותולדותיו של **אברהם שמואל אבולעפיא**, לכתיבת סיפור חייו ואורחותיו, עסקתי גם בקריאת חלק גדול מכתביו. גם כאן זכיתי להתערבותה של ההשגחה הפרטית כאשר בנסיבות שנראו בזמנו מקריות לכאורה, הגיע אלי שמעו של מר **אמנון גרוס** מרחובות ועד מהרה גיליתי כי יהודי יקר זה זכה להוציא לאור כתבי אבולעפיא ומייד

שמתי אליו פעמי לרכוש אותם ולשקוע בהם. גם עתוי הגעתי **לאמנון גרוס** לא הי-ה מקרי משום שבדיוק באותה העת נזקקתי לצורך הכתיבה לחומרים פרי קולמוסו של אבולעפיא והנה זכיתי לרכוש מידיו של האיש הרחובותי יותר מתריסר כרכים שהוציא לאור ובהם הגותו של אבולעפיא ובמשך זמן רב מצאתי עצמי שוקע בעולם קסום ומרגש וגדוש ורווי סימנים ואותות ורזים וסודות שהיו רק נחלתם של בודדים.

לא תמיד הצלחתי להבין הדברים שנכתבו בלשון מרומזת ופתלתלה ולעיתים אף נמצאתי חסר יכולת אף לעמוד על עיקרי רעיונות שהסתתרו מאחורי הכתבים והספרים אבל במשך השנים למדתי להרחיב ידיעותי בתחום האותיות וצרופיהן בתוך עולם **הקבלה** בה עשה אבולעפיא עד שהתחוויר לי כי ככל שידעתי משגת כך גדל בהתמדה חוסר ידיעותי.

מתוך כל הדברים הללו ניסיתי גם לעמוד על סוד הקסם של אבולעפיא ולבדוק מה וכיצד אירע שאלך שבי אחר דמותו עד כדי תחושה של קשר נפשי עמוק שנוצר ביני לבינו. נראה שמצאתי רק מענה חלקי והוא נעוץ באישיותו ובאופיו של **המקובל** אליו כה נקשרתי: אדם ירא-שמים שהאמין בכל מעודו כי נגזרה עליו משמים שליחות חשובה ועקב כך חצה ימים וארצות לעמוד בה מבלי חשש להתעמת עם מתנגדיו, הן מקרב המיסד הדתי והן מקרב השלטונות הנכרים. דבקותו של אבולעפיא בשליחותו, הגותו המעמיקה בצרופי-האותיות ונכונותו להקדיש כל חייו למען השגת ייעודו הרוחני בעולם שסרב להכיר בו וברעיונותיו, הפכו אותו עד מהרה להיות נרדף, מנודה ומוחרם עד שבמקומות רבים הי-ה לשנינה ולקלס בעיני הבריות ואף על פי כן דבק במסלול שנקבע לו משמים.

אברהם שמואל-אבולעפיא הכיר במציאות בה חי והתייחס לכל קורותיו כא-ל מבחן משמים. יצירותיו המקיפות והעמוקות, רעיונותיו המקוריים והאופן בו עסק **בקבלה** ובצרופי-האותיות, אורח חייו הצנוע עד סגפנות, עמידתו האיתנה מול מבקריו ומתנגדיו ויכולותיו הבלתי רגילות להתמודד באומץ גם עם בעלי עמדה ביקורתית עד מתלהמת ולעיתים אף גדושת שינאה מצד מקטרגיו ומתנגדיו, יהודים ונכרים כאחד, כל אלה שבו אותי בקסמם.

קושי רב עמד בפני בנסותי לא רק לשחזר ולתאר קורותיו של **המקובל** אבולעפיא אלא גם לספר הדברים מתוך עמדה המרוחקת כ-750 שנה מן המקומות, ההתרחשויות והדמויות שארגו יחד מסכת חייו. מכאן נבע גם הצורך "להחליט" עבורו ובמקומו החלטות שונות בדברים שעיקרם ארצי, כמו למשל אילו דגים כשרים רכש לעצמו בשוק של **פלרמו** לכבוד סעודת ליל-שבת, או כיצד הצליח להחלץ מתחת למפולת סלעים שקברה אותו כאשר התפרץ הר-הגעש **אט'נה** והלבה הוותחת כיסתה את העיירה **קטניי-ה** בה שהה אותה העת, עד שנראה הי-ה לו כאילו מדובר בסופו של העולם ועוד ועוד החלטות, מחשבות והרהורים מסוג זה.

ניסיתי להתגבר על סוגיות אלה הודות לציור דמותו, כפי שהשתקפה בעיני מתוך כתביו ואורחותיו עד שהגעתי למסקנה שלעיתים נראתה לי הזוי-ה במקצת, כאילו אפשר שאני

כבר "מכיר" את האיש ומסוגל לקבוע ממרחק מאות שנים מה וכיצד חשב וחש והחליט. ברור לחלוטין שזהו מחיר שנדרש לשלם מי שעוסק בשיחזור דמויות שחיו לפני עידנים ואין בנמצא לגביהם שום תאור חיצוני ואין גם מידע אודות מרכיבי נפשם ואופיים. לעומת זאת התבסס התחקיר שבצעתי על יודעי-דבר, מוסדות, חוקרים ואנשי אקדמיה-ו בעלי ידע בתחומים רבים בארץ ובעולם ואף נעזרתי במחקרים וכתבים של חוקרי **הקבלה** כגון **גרשום שלום**, **י. ילינק**, **יוסף דן**, **לנדאואר**, **גרץ**, **רובין**, **אידל-תא-שמע** ואחרים.

המסע האישי שלי בעקבות אבולעפיא הובילני כאמור למקומות המרכזיים שהיו ציוני-דרך בחייו ודומני שהשיא נרשם בביקורי באי השומם **קומינו**, אחד מאיי **מלטה**, שם עשה אבולעפיא בגלות שנכפתה עליו ושם גם זיהיתי מערה בה התגורר לרגלי **צוק קומינוטו**. הידיעה כי במקום זה ממש גר "המקובל שלי" בשנה האחרונה לחייו, היתה גורם לאחת מפסגות ההתרגשות שחשתי במהלך כל עבודתי על הספר, כמו גם הסיוע **בגירונה הספרדית**, עיר הולדתו ובסימטאות בהן עשה בילדותו.

ספרות עניפה ומרתקת שלא ידעתי קודם לכן על קיומה נחשפה לעיני במהלך הכתיבה: **ספר-יצירה**, **ספר-הבהיר**, **ספר-הישר**, **ספר-התמונה**, **ספר רזיאל המלאך**, **ספרות יורדי-המרכבה**, **הספרים-החיצוניים** ועוד עשרות רבות של כתבים, מאז ר' **סעדיה גאון**, עבור בכתבי ר' **יצחק סגי-נהור**, **רבי יונה גירונדי**, **הרמב"ן** וכלה בספרי הסטוריה ובהם תיעוד תולדות היהודים בימי הביניים **בספרד**, **יוון**, **איטליה**, **סיציליה ומלטה**. כל אלה שימשו אותי ללמידה והבנת הרקע הדתי וההסטורי לפועלו והגותו של אבולעפיא. לכל אלה התווספו, ברבות הזמן, כתבים ומחקרים על אודות **המונגולים**, **היוונים ואפילו ה"סופים"**, שסייעו לי להרחיב ידיעותי בהבנת הרקע ההסטורי לפועלו של אבולעפיא.

הנה כי כן הסתיימה, אך לא נשלמה, מלאכה מורכבת ועדינה, אך גם מרתקת וענוגה, של חיבור כל פרטי הפסיפס האנושי-הגותי-הסטורי אודות מי שחי לפני כ-750 שנים והיה-**מקובל** ירא שמים, שמצא דרך מיוחדת להתחבר לעולמות עליונים ושינה את מהלך חייו.

מודה אני לשי"ת על שזכיתי לא רק לעסוק במהלך השנים בנושא כה מרתק ולהוציא תחת ידי תיעוד קורותיו והגותו של אבולעפיא, אלא גם על כך שזכיתי להקדיש ספר זה לעלוי נשמתו של מורי, ידידי ורבי **הרב משה שטרן זצ"ל** ועל כך שתרמתי אולי תרומתי הצנועה, להפצת תולדותיו וכתביו של אחד ממניחי יסודות **הקבלה**, **אברהם שמואל-אבולעפיא זצ"ל**.

דוד בר-יוסף
ניסן תשע"ד
זכרון-יעקב

ציוני דרך

דרכו של **אברהם שמואל אבולעפיא** רצופה היתה מסעות והפלגות ונדודים, חלקם על פי החלומות והחזיונות שפקדוהו מעת לעת. בספר זה מוצגת מסכת חייו של אבולעפיא בהתאם לציוני-הדרך שתועדו, בהתאם לסדר הופעתם ועל פי מסעותיו כפי אשר הם מצויינים להלן:

נמל עכו 1260

גירונה, ספרד 1255

פטרס, יוון 1261

טיראני, איטליא 1262

קפואה, איטליא 1263

קפואה, איטליא 1268

ברצלונה, ספרד 1257

ברצלונה, ספרד 1268